

Het ossenfeest in (B) Limburg

Luk Indesteege

In 'Het Belang van Limburg' van 21 december 1994 werd op bijna 100.000 ex. de 30ste verjaardag aangekondigd van Kris Swennen uit Neeroeteren, in ongehuwde staat: KRIS is OS. Die morgen stond er een betonnen ossenbeeld voor zijn voordeur, en de hele wijk was volgeplakt met opschriften KRIS is OS. Iedereen wordt uitgenodigd op het ossenfeest.

Kris is niet de enige, vele honderden Limburgse 'jonkmannen' hebben hun 30ste verjaardag duur betaald. Dit volksgebruik komt in Limburg voor van in de jaren '50 van de twintigste eeuw, en neemt nog steeds uitbreiding. Het is bestudeerd in de periode 1981-2001 door Mathieu Driessen uit As (1920-2002), maar hij heeft zijn onderzoek niet kunnen afronden. Naar aanleiding van de IVOS-studiedag over moderne tradities in Venlo op 24 april 2009 hebben we zijn onderzoeksgegevens en bevindingen herwerkt tot dit artikel. Onze dank gaat hierbij uit naar Karel Baeten die de bibliotheek van Mathieu Driessen beheert, en naar dochter Ann Driessen, die uit het materiaal een handleiding voor ossenfeesten heeft gedestilleerd.

Verloop van een ossenviering

De voorbereiding van een ossenviering begint maanden vooraf. Een familielid, buur of vriend neemt het initiatief en verzamelt in het geheim een feestcomité. In Opglabbeek heeft er zelfs vanaf 1980 een permanent feestcomité bestaan: de ossenklossers. Zij zijn vanuit de jeugdclub geëvolueerd tot een carnavalvereniging en ze zijn verdwenen in 2001. De intense voorbereidingen bestaan onder meer uit het plannen van het feest, de taakverdeling, het vervaardigen van opschriften en papieren roosjes, en veel drinken. Enkele voorbeelden van de weldoordrenkte gelegenheidsdichtkunst:

*Ons Toontje wordt al 30. Innige deelneming!
Je bent nu 30 en hebt geen vrouw,
Dat wordt een os, maar hebt geen berouw,
Meestal laten ze zich voor hun 30ste strikken.
Wat denk je van, dat zijn pas stommeriken.
Je staat altijd klaar voor iedereen,
Dat is niet gemakkelijk, zeg gerust een neen,
Jullie hebben het goed bekeken, jij en je pa,
Zo verwend worden door je zussen en ma!
Leef gelukkig, blij en gezond,
Je bent een fijne vriend, dat hoor je uit ieders mond,
We horen je denken, wat moeten die van mij met al dat geslijm,
Awel, de jongens bier en de meisjes witte wijn!*

*Beste Theo,
Eindelijk is de dag aangebroken
Dat jij met je "jeunesse" hebt gebroken
En na 29 lange schreden,
Tot de "Ossebond" zijt toegetreden.
Hopelijk zal je die dag niet berouwen,
Anders had je maar moeten trouwen.
Wij hopen maar dat je vanaf nu zijt genezen
Van al die meniscussen en achillespezen,
Want als keper zijt ge bij "ons" niet te passeren
Daarom zijn wij met "top jeans" fier om je te eren
En vergeet niet mee te brengen veel duiten.
Want wij zijn een stel dorstige kornuiten.
(Bocholt).*

De taakverdeling tussen mannen en vrouwen is vrij traditioneel. De mannen regelen de plaats van het feest, de drank, de toespraken, de huur en plaatsing van een os, het budget en de financiële afrekening. Zij zorgen ook voor het plaatsen van de versiering met (mei)bomen en vlaggen, plakkatens en opschriften. De vrouwen nemen meestal de (mondelijke) bekendmaking, de (papieren) bloemen voor de versiering en de kalligrafie voor hun rekening. Verder zorgen zij voor eten en bediening (ook bij de voorbereiding), muziek en dans. Het feestcomité betaalt de zelfgemaakte voorbereidingskosten.

Een voorbeeld : Verslag van de ossenviering van Rik Vliegen uit Opglabbeek in de Kimpenstraat op 9 april 1983:

De jongens, meestal caféstamgasten zoon van Marthie, Ludo Cardinaels, Aerden, Roger Damiaans, Cel Cuppens en Roger... "de kliek van café den Ouwentijd".

Zij gingen met een vrachtwagen met een dertigtal uit "den Ouden Tijd" en konden we herkennen als : Pol Geurts, Ludo Beckers, Chelke Schreurs, meester Vandeurzen, Jef Vandeurzen, Toon Tomassen, Jean Bomans, de bomen kappen, en vervoerden ze tot op de koer van Den Ouden Tijd. Daar werden de stammen ontschorst. Ook de OS werd uit zijn bergplaats gehaald door 5 sterke knapen en op een rolwagentje geplaatst om te transporteren naar de feestweide. Dit alles ging gezwind en lustig onder het drinken van pintjes en het verorberen van boterhammen onder het moto "Wie werkt moet ook eten!"

Hieraan namen zeker een dertigtal jongens en vrienden deel.

De meisjes en vrouwen daarentegen, draaiden en vlochten papieren rozen in alle kleuren en voorzagen hen van een ijzeren draadje voor de ophanging. Ze zorgden verder voor de nodige opschriften (5) die op platen werden opgehangen. Terwijl de jongens een zegeboog opbouwden en richtten, versierden de meisjes deze met gekleurde bloemen "Rik is Os". Drank en eetverzorging waren ook hun deel.

Op een gegeven ogenblik vertrok een stoet naar het woonhuis van de gevierde met diverse wagens, de rolwagen met de os en de vrachtwagen en dit onder klokkengelui. Terwijl de jongens de gaten groeven voor de bomen, werden de bomen versierd, de zegeboog opgesteld, de wandplaten opgehangen samen met rijkelijk gebruiken van dranken en "haver". En dan kon het feest beginnen.

(Van de voorbereiding van het ossenfeest van, Rik Vliegen in Opglabbeek is een videofilm gemaakt die aanwezig is in het archief van Mathieu Driessen).

De versiering van het huis gebeurt meestal enkele dagen voor de 30ste verjaardag, in de nachtelijke stilte. Soms wordt de straat tot 100m ver versierd met boompjes vol papieren bloemen. Tevens wordt dan een zelfgemaakte of gehuurde os geplaatst. Sommige ossen zijn van hout, andere betonnen exemplaren wegen tot 2 ton en worden als versperring opgesteld, zodat de gedupeerde 30-jarige wel verplicht is te trakteren om van die hinderlijke os af te geraken. Dergelijke betonnen ossen kunnen onder meer gehurd worden in Meeuwen en Kinrooi, voor 100 tot 200€. Het beschilderen van gevels komt ook voor.

Os van 2 ton voor de deur

Een getuigenis van *Antoine Aerden*, een os uit Opglabbeek (1984):

"Mijn vrienden hebben een feest meer dan verdiend. Vier weken lang hebben ze aan deze os gewerkt.

Ze hebben een ijzeren olievat vol beton gegoten en daaromheen, eveneens van beton, de os gemodelleerd. Het resultaat overtrof alle verwachtingen, alleen wisten ze niet hoe ze het beest voor mijn deur moesten krijgen. Met negen man hebben ze tevergeefs geprobeerd het gevaarte op te tillen, maar achthonderd kilogram beton krijg je niet zo gemakkelijk van de grond. Tenslotte hebben ze mijn verjaardagscadeau met een tractor naar hier gesleept"

De versiering is soms ook thematisch, in verband met beroep of hobby van de os. Enkele voorbeelden hiervan zijn hierna gegeven: monumentenzorg (Aerden in Louwel, Opglabbeek) en de os-kar:

De aankondigingen worden op goed zichtbare plaatsen aangebracht, vaak aan verkeersborden of verkeerslichten. Deze aankondigingen worden ook (in mindere mate) geplaatst in het Belang van Limburg of in een lokaal reclameblad.

Het ossenfeest zelf verloopt meestal als volgt: De 30-jarige os wordt thuis opgehaald door het feestcomité, soms ondersteund door de plaatselijke fanfare of harmonie. Meteen vindt het ritueel plaats van inschrijving in het (fictieve) ossenboek of uitreiking van het lidmaatschap van de 'ossenbond'. Vervolgens trekt het gezelschap in stoet naar de feestzaal. Daar wordt er vooral veel gedronken op kosten van de os, tot 1 vat (220 pintjes) per 15 aanwezigen. Soms zijn er meer dan 100 aanwezigen: familie, burens, vrienden van verenigingen, collega's van het werk, dorpsfiguren. De os ontvangt verjaardagsgeschenken om de pijn te milderen: drank, hobby-artikelen (zoals sportuitrusting) en geld (als tussenkomst in de kosten). Een opblaaspop is ook één van de klassieke geschenken. Een vertegenwoordiger van het feestcomité houdt een snedige toespraak over de os, zijn geschiedenis en zijn toekomst. Deze feestrede is voor de meeste ossen één van de zwaarste beproevingen van het hele feest. Meestal wordt de honger die bij het drinken hoort gestild met belegde broodjes.

Het meest recente voorbeeld van een ossenfeest uit de verzameling van Mathieu Driessen:

Op 13/10/2000 hebben we misschien de laatste OS opgetekend voor dit laatste jaar van het millennium en wel te Elen. De gevierde Frank Bohnen, geboren op 13/10/1970 werd door zijn vrienden van zijn stamcafé gevierd. Er werd een betonnen os voor de voordeur geplaatst, gehuurd in Opoeteren. In het Koetshuis van het Kasteel Vilain XIII te Leut werd hij door een zestigtal vrienden deze avond gevierd. Geschenken werden hem overhandigd in vorm van kledingsbonnen, een merkwaardige pen, een schilderij met briefjes van duizend gesierd. Er was veel drank. Hij werd getooid met een ossenmuts en mocht uit een ossenbeker drinken. De schunnige teksten werden door hem en zijn ouders niet meegedeeld, wat te begrijpen is. Origineel was de "bording card" als uitnodiging (hij werkte bij Sabena).

Frank is "OS"

Priority Boarding Card

Name of passenger :

Flight: SN 30 Class: F Date: 21OCT00 Destination: Leut

Gate: Koetshuis Kasteel Vilain XIV Boarding Time: 20.00 Seat: 1A

Smoking: Y → Flight SN 30 will not be delayed due to late arrival of Pax

Verspreiding en evolutie

Ossenfeesten worden vooral voor ongehuwde mannen gehouden in Midden-Limburg en aan de Maaskant, in de driehoek Genk-Maaseik-Maasmechelen. Mathieu Driessen noteerde 338 ossenfeesten in de periode 1998-2001, dat is een gemiddelde van 84 per jaar. De plaatsen zijn weergegeven op de volgende kaart van de Provincie Limburg:

Opvallend is dat de ossenfeesten meer voorkomen in landelijke gebieden dan in de stadskernen. Er zijn ook sporadische vermeldingen elders in Vlaanderen en in NL.-Limburg.

Voor 30-jarige meisjes zijn er veel minder feesten, alhoewel er een stijgende trend is. Mathieu Driessen noteerde 24% feesten voor dames. Er is geen algemeen gebruikte naam hiervoor. De volgende benamingen komen (zelden) voor: koe, kalf, kwezel, kween (onvruchtbare vaars, geit of schaap met dubbele geslachtskenmerken).

De eerste (mondelijke) vermelding van een ossenfeest dateert van 30 nov. 1950 (Opglabbeek). Het oudste bewijsstuk in de verzameling van Mathieu Driessen dateert uit 1954 (Dorne, Maaseik):

*30 jaren zijn verstreken,
tot op heden is gebleken,
dat Chrit nog geen meisje heeft bekeken,
Zoals de traditie het ons heeft geleerd,
Wordt hij nu tot "os" gebombardeerd.
Daarom zijn we naar hier gekomen,
En laat nu het bier maar stromen!
(vanwege de geburen)*

Opvallend is dat er in deze tekst reeds sprake is van een traditie.

Er zijn geen vermeldingen van voor de tweede wereldoorlog. Jules Frère vernoemt in zijn Limburgse Volkskunde deel 3 onder huwelijksgebruiken geen ossenfeesten, maar wel twee verwante elementen: 'den os rijden', een charivari-stoet om ontrouwe echtgenoten aan de kaak te stellen (p.25), en de 'Sint-Anna schapraai', een uitdrukking voor dochters die niet getrouwd geraken (p.38).

De aankondiging van een ossenfeest gebeurde aanvankelijk mondeling en later in de jaren '70 meer en meer geschreven. Vanaf de jaren '80 verschijnen er aanplakbrieven, en van in de jaren '90 zijn die met foto. Ze worden goed zichtbaar bevestigd op publieke plaatsen. Vanaf de eeuwwisseling verfijnen de aankondigingen nog: in kleur, gefotoshopt, in plastic hoesjes tegen de regen. Aankondigingen van ossenfeesten vinden we ook in Het Belang van Limburg en in lokale reclamebladen vanaf de jaren '90. Zij ondersteunen vaak de actie van de aanplakbrieven. Vanaf de 21ste eeuw duiken ook geregeld gelegenhedenwebsites op. Men schrikt er niet voor

terug om GSM-nummer of e-mail adres van de os bekend te maken, met de suggestie aan alle geïnteresseerde dames om te reageren.

Enkele voorbeelden van Belang van Limburg:

aankondigingen, geknipt uit het

Het vierde voorbeeld van aankondiging heeft de vorm van een postkaart:

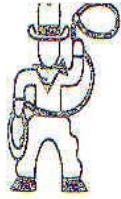
Analogieën buiten Limburg

In Nederlands Limburg zijn er ook vermeldingen van ossenfeesten, maar beduidend minder dan aan de Belgische maasoever. Kruisinga vermeldt een analoog gebruik: elke jonge man van dertig en vrijgezel, krijgt de 'sleutel van de ossenweide'. Zijn vrienden bouwen een erepoort, bekleed met stro en koolbladeren en daarop hangen ze de beeltenis van een os, die de naam draagt van de dertigjarige. Het ritueel bestaat in het aanbieden van 'de sleutel van de ossenweide' (een wisseltrofee) met een gelegenheidsgedicht en een rondje in het café. De os houdt de sleutel bij tot er een nieuwe os opdaagt.

L.De Bo vermeldt in zijn Westvlaamsch Idioticon, D.3,p. 699, (heruitave 2000) 'in den ossenbilk zijn' (bilk betekent weide) als een bechimmen van een dochter die te oud is om nog te trouwen.

J.L. de Jager vermeldt in zijn Volksgebruiken in Nederland, (1981) de genadeloze onbarmhartigheid van het dagelijks leven in vroeger tijden, wat blijkt uit het gebruik om de overgebleven onhuwbare meisjes publiekelijk uit te lachen en uit te jowen en symbolisch de klink van de kerkdeur schoon te doen wrijven (p.45).

In Duitsland bestaat er ook een vergelijkbaar gebruik voor ongehuwde 30-jarigen, waarbij deze als straf trappen moeten vegen (♂) of poetsen (♀) tot één van hun verklede vrienden hen verlost met een kus. Michael Simon vermeldt in zijn Jahrbuch für Volkskunde; Neue Forge 21, p.157-177 vieringen van ongehuwde 30-jarigen in het Rheinland, met een verhouding van 1 vrouw op 7 mannen. Meer gegevens over vieringen van ongehuwde 30-jarigen in Duitsland zijn te vinden in de werken van K. Ehlert en van C. Marchetti.

Er liebt die Kuh, er haßt das Schwein,
der Bauer *Hubi* soll heut 30 geworden sein.

Bisher lebte er immer in Saus und in Braus,
und fesch, mit roten Haaren, sieht er immer
noch aus.

Viele Frauen liebte er in kürzester Zeit,
sie paßten in seinen Rahmen, und der war
recht breit.

Heute abend, um 19 Uhr, da geht es los,
er fegt in Altenberge, ooh wie famos.

Dram, Jungfrauen, kommt herbei aus nah und aus fern
und küßt unseren *Hubert*, denn das hat er gern.

Es gratuliert – „Die Clique“

In Zweedse kranten ziet men ook wel eens aankondigingen met foto's van 30-jarigen. Dit lijkt eerder verwant aan het vieren van 'ronde' verjaardagen met het plaatsnemen van een 'nieuwe voordeur', waarbij de echtelijke staat geen rol speelt.

Een veel ouder verwant gebruik komt voor in Frankrijk en ook in het Luikse: tot op heden bestaan er vieringen van de 'Catharinettes' (25-jarige juffrouwen) op St.-Catharinadag (25 november). Over de Catharinettes in Parijs schreef Hopkin een uitgebreide studie. De collega patroon van de jongheeren is Sint-Nicolaas. Uit de Voerstreek is er een melding dat de dertigjarigen die ongehuwd bij hun moeder blijven wonen, sintniklazen worden genoemd en met bijgaande hoed worden getooid op hun verjaardag. (Het Belang van Limburg 25/11/1999).

Rite de passage of charivari?

De term ossenboek is waarschijnlijk ontstaan naar analogie met de verplichte registratie van runderen in boerderijen tot begin 20ste eeuw. Bij de geboorte werden slechts de allerbeste stieren geselecteerd voor de kweek; de anderen werden meteen gesneden en ingeschreven in het boek als os. Wanneer een stier later niet voldeed, werd hij alsnog 'behandeld' en bijgeschreven in het ossenboek. De analogie is erg duidelijk.

Mathieu Driessen was er sterk van overtuigd dat het ossenfeest een 'rite de passage' is:

Ontegengesteldig hoort het bij de "rites de passage" omdat het geconditioneerd is door het abnormale dat een dertigjarige nog niet gehuwd is en dit een keerpunt in zijn leven betekent: de onbezonnen jeugd is voorbij. Een jongeman moest vroeger een vat bier schenken aan de jonggezellen uit zijn buurt, een soort vrijkoop of belasting, zoniet werd er met ketels, kettingen, glas, flessen, zoveel lawaai veroorzaakt, dat de overheid (veldwachter) moest ingrijpen. Wie de overgang naar de getrouwde staat niet gemaakt heeft op 30 wordt dan toch tot een traktatie verplicht.

Mijns inziens is er echter geen overgang naar een nieuwe levensfase, en voldoet het ossenfeest ook niet aan de definitie van een 'rite de passage' omdat er geen afzonderingsfase is. De sociale druk in een ossenviering wijst eerder in de richting van charivari of volksgericht. Deze visie sluit aan bij wat dr. Mark Jacobs schrijft over charivari (Volkskunde 1988, nr.3, p.83-115 e.a.). De ongehuwde voldoet immers niet aan de maatschappelijke norm van procreatie binnen het huwelijk, voortzetting van de naam en de soort. Er rust een zekere achterdocht (of vloek) zij die geen gezin stichten, "wilden of konden", om welke reden ook. Deze zienswijze verklaart ook waarom ossenfeesten vooral voor mannen georganiseerd worden. Voor meisjes is het immers maatschappelijk meer aanvaard om ongetrouwd te blijven, omdat het initiatief traditioneel van de mannelijke kant verwacht wordt. In deze redenering past ook het ontstaansmoment van ossenfeesten: in de euforie en de economische groei na de tweede wereldoorlog was alles mogelijk, en ontstond een ware baby-boom. Alleen blijven was toen maatschappelijk veel minder evident dan in het begin van de 21ste eeuw, zeker voor mannen, want die waren na de oorlog in de minderheid.

Er zijn nog andere argumenten om ossenfeesten te catalogeren bij de charivari. Zo is het gewicht en de versperrende plaatsing van een os wel degelijk een straf, die moet afgekocht worden. Verder zijn de gelegenheidsgedichten vaak overduidelijk, vol spot en eisen voor bier. Een voorbeeld:

*Had je minder gedronken bier,
dan waart ge geworden een flinke stier,
had ge met de meisjes gefeest,
dan was 't te vermijden geweest,
maar nu drinken wij er op los
en zijt ge eene fermen os.*

*Na 12 jaren met ons zwoegen,
en zoveel samen in de kroegen
wensen we je, Thei van Martha,
oprecht en van ganser harte,
een geslaagd debuut in de ossenbond .*

*Daarom verwachten we van je veel bier,
liefst met zoveel mogelijk plezier.
Jou kennende, komen we wel met je rond,
zoniet slaan we je op je blote....*

Het ossenfeest biedt tevens een kans, hulp en vooral veel aansporing om toch nog aan een partner te geraken. Een voorbeeld: (Eddy, 1999)

Besluit.

Het 'ossenvieren' is een recent gebruik dat vooral voorkomt in een deel van de provincie Limburg, tussen Genk, Maasmechelen en Maaseik. Het gebruik is ontstaan na de tweede wereldoorlog en groeit nog steeds. De basis van het feest is vrij constant: het beschimpen en bestraffen van niet gehuwde 30-jarigen, om van hen een feest af te dwingen. Doorheen de ossenfeesten in Limburg in de tweede helft van de 20ste eeuw vinden we drie elementen als constanten: Als eerste staat de drang om te vieren en te drinken, feest vieren is de essentiële motivatie en de os is een geschikte aanleiding. Vervolgens is er steeds een ondertoon van toch nog streven naar een partner. Het derde element is het leedvermaak en spot over het ongehuwd zijn. Daarom kunnen we de ossenviering als moderne charivari bestempelen.

De details van elk ossenfeest hangen af van de creativiteit en de technische mogelijkheden van het feestcomité. In de voorbije halve eeuw zijn er reeds vele nieuwe elementen opgedoken zoals het gebruiken van foto's en internet. De toekomst zal uitwijzen hoe het vieren van ossen evolueert. Het toenemend aantal vrijgezellen, de individualisering, de verstedelijking en de nieuwe mogelijkheden van technologie en communicatie zullen allicht leiden tot nieuwe vormen van ossenfeesten. Er zijn nog geen aanwijzingen dat ossenvieringen zich ook zullen verspreiden in een groter gebied.

Literatuur

- De Bo, L. (1873). *Westvlaamsch Idioticon*. Brugge.
- Driessen, A. (2009). *Het Ossenboek. Handleiding voor het vieren van een os. Een vrijgezel die dertig wordt*. Eigen uitgave: www.andriessen.be
- Driessen, M. (2001). *Het Ossenboek*. Niet gepubliceerd, te raadplegen op www.volkskunde-limburg.be onder 'artikels'.
- Ehlert, K. (2005). *Dreissig-ledig-lustig? Moderne Bräuche am 30. Geburtstag*. Göttingen: Schermerse.
- Frère, J. (1936). *Limburgse Volkskunde. Derde reeks*. Hasselt
- Hopkin, D. (2001). *La Sainte Cathérine, culture festive dans l'entreprise*. Folklore, april 2001.
- Jacobs, M. (1987). *Charivari en volksgerichten*. *Ons Heem* (1987) 6, pp. 190-204.
- Jacobs, M. (1988). *De bef jagen en schavakken vangen in Vlaanderen (1830-1914). Grappen, overgangsrituelen en liminale dispositie-interiorisering*. *Volkskunde* 89 (1988) 2 pp.83-115.
- Jager J.L. de. (1898) *Mozaïek: allerlei op 't gebied van taalkunde, geschiedenis, volkseigenaardigheden, feesten, gebruiken, bijgeloof, enz.* Groningen.
- Kruizinga J.H.(1953). *Levende folklore in Nederland en Vlaanderen*. Assen: De Torenlaan.

Marchetti, C. (z.j.) *Dreissig werden. Ethnographische Erkundigungen an einer Alterschwelle*. Studien und Materialien des Ludwig-Uhland-Instituts der Universität Tübingen, 28.
Simon, M.(1998). *Jahrbuch für Volkskunde*. Neue Folge (1998) 21, pp.157-177.